

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ-TESTÜLET.

FELELŐS SZERKESZTŐ: Rieger Imre.

Belmunkatársak: DR. BARTÓK ISTVÁN, BOGA KÁROLY, SZIRJÁK ALBERT, DR. FERENCZI ZOLTÁN.

Megjelenik — július és augusztus havakat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt. félévre 1 frt 50 kr. Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számíttatnak.

E közlöny beltartalmát illetők a szerkesztőhöz (Lyceum-épület); az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — DÉZSI LÁSZLÓ egyleti pénztárnok czimén — a kiadó hivatalba (Hidelve, Új-utca, 36. sz. a.) küldendők.

A család és a nevelésügyi sajtó.

II.

Folytatás.

Nevelésügyi sajtó, mely magasztos feladatát valóban érti és jól betölti — áldásos hatása is kell hogy legyen.

Igaz ugyan, hogy évente ezer meg ezer gyermek a nevelésügyi sajtó nélkül is jól felnevelődik; de az is igaz, hogy ezren meg ezren a nevelésügyi sajtó tanácsadásai, útmutatásaival jobban felnevelődnének!

A nevelésügyi sajtó is hatalom, mint testvérei, a politikai, irodalmi és napi sajtó. Első áldása az, hogy korunkban, midőn a pessimismus a paedagogiára is rá szeretné sütni szomorú bélyegét és azon térre óhajtaná vezetni, hol minden magasabb czélt, minden eszményt ki nevetnek, hol a legfőbb nevelési elv az anyagi haszon, hogy ily időben a családnak magasztos feladatát tisztán feltárja; és hogy a nevelőben, a kinek annyi bossúságot kell kiállania, a lelkesedés lángját minduntalan felébreszti és általában odahat, hogy a családi szentség dicsfénye: az igaz, romlatlan családiaság egészen el ne pusztuljon.

A nevelésügyi sajtó azonban még tanító és felvilágosító barátunk is. Tudja Ön mi a gyermek? E kérdést sok apához intézhetnők, és nem egy anyától szeretnők megkérdeni: Tudod e, mi egy gyermek, hogyan gondolkozik és érez, hogyan hatnak reá az első ingerek, milyen lelkiápolást kíván, mit lehet tőle követelni, mit nem? Mennyi hibát lehetne elkerülni, ha a szülők és tanítók a gyermeki szív mesterségét, sajátságait ki puhatolni tudnák.

Akkor nem történe az, hogy legy apa alig pár, hetős gyermekére ráordit, azért, hogy éjjel csendes legyen; ily bánásmód a legaggasztóbb lelki kárt vonhat maga után. Akkor az anya nem tartana hosszas prédikációkat; akkor nem kívánhatnók egy hat éves gyermektől, hogy ép oly meggondolva cselekedjék, mint huszonöt éves anyja; s nem tartanánk mindjárt mindent gonosz-ságnak, rosszakaratnak, a mi talán csak természetes, lelki fejlődések folyóánya.

Ha tehát a nevelésügyi sajtó elősegít bennünket abban, hogy a gyermekek lelkébe jobban bepillant-hassunk és a nevelőknek olykor küzdelmes pályáján lé-

lektani utmutatásokat ad, ha neki a tapasztalat által jónak bizonyult gyógyszereket nyújt a gyermekek hibái ellen, stb., nem gyakorol-e ekkor jótékonytságot a családra?

De felvilágosító barátunk is. Eljön a családi körbe és az iskola minden szabályrendeletei, törvényei, viszonyai felől felvilágosítani igyeckszik, s mennyi vizsálynak venné ez elejét a család és iskola között, hány támadás az iskolára maradna abban ha a szülők az oktatás céljai, a vizsgálatok, a büntetések, az iskolai rend és ezor más dolog felől a sajtó útján értesülnének. Sok félre-értésnek, nem egy fájó könnynek venné ez elejét.

Óva is int bennünket a nevelésügyi sajtó. Küzd korunk azon renyhe szelleme ellen, mely nem riad vissza azon eszközöktől, a melyek az ifjúságot idő előtt megvenitik, vagy a pusztulásnak odadobják. Ha látja, mikép vezetik a kis gyermekeket a vendéglők pipafüstös légkörébe, hogyan engedik színházba oly korban, mikor még a bubával vagy kis katonákkal játszanak, ha a gyermek-bálokban élvágyat és korai vonzalmakat lehelnek be, ha oly olvasmányokat adunk kezeikbe, melyek nem nekik valók, ha a gyermekek oly dolgokat látnak, melyek ártatlanságokat megmérgezik, akkor sajtónk felemeli intő szavát, útba igazit, irányt ad, melyet követhetünk.

És ha oly veszélyeket lát, melyek a szülők lép-tei mellett leselkednek, ekkor is jó barátunk. Ha egy anya tréfából a tatát a gyermek által megveretteti és és kiáltja: Oh te esuf tata; ha az anya a felett nevet, hogy fiacskája mindent magáénak nevez, a mit lát; ha hallja, hogy egy atya gyermekei előtt rossz tréfákat, könnyelmű kalandokat beszél el; ha látja, hogy a gyermekek ruházatjuk által testileg és erkölcsileg elromlanak, ekkor megmutatja a nevelőknek az őrvényt, a hová neveltjeiteket vezették. És ha ekkor a család helyes, észszerű nevelése körül jó szolgálatokat tesz, nem szerez e valódi érdemeket?

Sok tekintetben résztvevő, segítő barátunk is. Tanácsokat ad az egészségügytanból, kiválasztja a legjobb játékszer, figyelmessé tesz a valódi foglalkoztató játékszerékre, és segít abban, miképpen mivel diszitsük fel a karácsonfát. Tekintetünket általában a nevelési eszközökre irányozza; részt vesz azon gondjainkban, a melyekkel felnőttjeinket kísérjük, tanácsokat ad a pályaválasztást illetőleg s igyeckszik az előítéleteket, melyek némely pályák iránt fennállanak, eloszlatni. S ha a

nevelésügyi sajtó ezt teszi, akkor rokonszenvezőtanácsadó barátunk.

A nevelésügyi sajtó ezek szerint egyenrangú méltó társa kell hogy legyen az összes művelődési közlőnyöknek, mert ha hivatását kellően felfogja, akkor hatalom, melynek áldásaiban az ember nemesebb én-je részesül! Jól, találóan mondta Renán: „A nevelés kérdése a mostani társadalomra az élet vagy halál kérdése, a melytől a jövő függ.“ Schreber „A nevelés könyve“ — szülők és nevelők számára — című jeles művében a nevelésügyi sajtó fontosságáról így szól: A tudományok között legkevésbé a nevelésügy hatott át az életbe; a nevelés-tudomány eredményeit, a nevelésnek a természet és életen alapuló alapelveit a családban meg kell honosítani, és ezt a tapasztalat éstermészetén kívül a sajtó útján is tehetjük.

Dolgozzunk tehát buzgón mindenki a maga körében, korunk e nagy, szép feladatán, hogy unokáink hála-lásan tekinthessenek vissza a jelenre, hogy így ismét egy vidám, törekvő, életteljes derék nemzedék viruljon fel és az emberiség eszméje nemzedékről nemzedékre valóululásához közeledjék!

Czirják Albert.

A félelemről.

III.

A félelem osztályozása.

A félelmet több szempontból lehet osztályozni. Eredetére nézve a félelem felosztható testire és szellemire, a szerint, a mint indoka testi vagy szellemi volt. Amahoz sorozható minden, testemet érintő külső hatás, testi szervezetem mindennemű munkássága vagy állapota, emezekhez a lélek bárminő mozzanata, tehetősége által támasztott félelem. Ugyanebből következőleg lehet a félelem eredete és hatása részleges vagy teljes; azaz: eredhet a test egyes szerveire történt hatás folytán és egyes lelki tehetség munkásságából s hathat szintén vagy csak egyes test-részekre, s a lelki tehetségek egyes ágaira, vagy ezekre együttvéve, vagy mindkettőre teljesen. Oly félelemről azonban, mely csak testi, de lelki hatással ne bírjon, avagy megfordítva, már a félelem mivoltánál fogva sem lehet s nincsen is tudomásunk.

Az ok és okozat tartós vagy rövid, hirtelen vagy lassu, folytonos vagy szakgatott, erős vagy gyenge hatása szerint ismét többféle a félelem s a köznyelvben is különböző névvel van nevezve.

Mutassuk be őket illő renddel.

Legyet látok ételemben; hamis hangot hallok az éneklésben; valamit ízelek, szagolok, tapintok s: elundorodom. Ez, igaz, nem valódi félelem, de nagyon rokon-érzelem hozzá; és van szellemi csömör is; tanulói életünkben ép úgy sorolhatók föl példák, mint a jelenből, a mikor pl. épen az itt elmondottak idézik elő némely olvasóban az undort, anélkül, hogy — sok esetben — tehetne róla. Megjelenik az s ugyan bírjon önmagának parancsolni, ki az undortól s káros következményeitől szabadulni akar.

Pók kerül a szemem elé, vagy svábbogár; gyilkosságot hallok elbeszélni: irtózat és iszonyodás fog el.

E kettő nagyon rokon fogalom; nekem úgy tetszik, az iszony magasabb foka az irtózatnak.

Kötéltánczost látok, a mint azon a vékony kötélen térdre ereszkedik; hallani vélem valamely elhunyt ismerősöm hangját, látni arcját: és borzadály fut át.

Valakit megbántottam. Tudom, hogy nem feledi a visszatorlást. Ekkor remegés, vagy még erősebb: a rettegés száll meg. Egyik sem tart folytonosan, hanem elő-előjön, mintegy kísérteni

Kitervezem szépen, hogy holnapután útrakelek, amúgy gyalogszerrel: a holnap reggel azonban borusan köszönt be s: s én tartok tőle, hogy tervem nem sül el.

Elmegyek világot látni; otthon hagytam jó anyámat, feleségemet, gyermekeimet. A messze vidéken szívesen látnak; a sok újat nem győzöm bámulni; egyik mulatozó társaságból a másikba visznek: de én olyan vagyok, mint a kinek az orrávére foly. Bármily jól hagytam otthon őket, bármi jót irnak is hazuról: én aggódok felettök, búsulok, szomorkodom.

Sötét van. Nekem mennem kell ide meg ide, mert meg vagyok hiva. Nincs-e öltözékemen valami hiány vagy hiba; nem fognak-e ott kinevetni; kikkel találkozom majd; nem esik-e távollétem alatt itthon valami baj? — s több efféle gondolatoktól meglepve lépek ki az utczaajtón. Ebben a pillanatban szorosan mellőlem erős hang üti meg fületem: megijedek; de gyorsan magamhoz jövök, mint férfiúhoz illik s keresem a hang okozóját, hát pl. egy kő esett le mellém, melyet — talán — a humanizmus e korában, épen valamelyik jó keresztény, az ember-szeretet hirdetője, vallója dobott — zsidó szomszédom házára.

Kapom a legutóbbi napilapot, A vegyesek rovatában „Elítélt tanító“ cz. újdonságon akad meg a szemem. Kezdek hüledezni, elgondolva, mennyire árt ez az egész tanítóságnak? — Olvasom, olvasom, s a névhez érve, egyik jó barátomat látom e szomorú helyzetben. El vagyok rémülve. Vele is ez történt! Ő is képes volt ilyen tenni? Ő, kit én ilyennek meg ilyennek ismertem!? — És e rémület tart sokáig s feltámad, valahányszor barátomra emlékezem.

Egy eladó leánya ül egyedül otthon; szülői testvérei eltávoztak valamerre. A leánynak sok rémes historia fordul meg agyában; fél még saját lépte kopogásától, saját lélekzete hangjától is. Egyszer kívülről léptek közeledését hallja. El van rémülve, hogy most már nincs sem irgalom, sem kegyelem. Az ajtón kopognak, rémülése tetőpontjára hág. Most aztán egy kedves hang elkezd dalolni, hogy: „Nyisd ki rózsám az ajtót.“ Ő hallja a hangot elmúlik rémülete, odalép s ajtót nyit, de azért mégis azt érzi, a mit a dal mond: „A mint itt magamban üldögélek, nem tudtam, hogy kee jön, jaj de félek.“

No de csak elmúlik a félelem. A „rózsám“ feleségemmé lesz. Én szeretem őt igazán, híven; de az átellenes szomszédságból fiatal özvegy néz át az ablakon reggeltől estig, mert hát ott varrogat mindig. Nem kell több! A feleség szeme szüntelen rajtam s rajta és ha néha-néha én is átpillantok, kész a féltékenykedés, melyet leirnom fölösleges, hiszen többé-kevésbé mindnyájan átestünk vagy átesünk rajta, annyival inkább, mert pl. a férfi nemcsak a szép asszonyra, de a szép lóra is tud féltékenykedni.

Végül ujolag megemlítem az Isten-félelmet, mely egykor a bölcsesség kezdete volt s maig is épségben van minden igazhívó kebel szentélyén. Annyi áll, hogy

az Úr félelme ma is egyik fő jellege a benső hitnek s aligha nem az emennek kezdete és alapja is, Az ember csak a magasztosultság, a tisztán lelki gyönyörök ritka s fenséges pillanataiban nem érez semminemű függést; különben mindig. Ez érzet, saját erőtlenségünk s egy hatalmasabb lény érzete, mely a legvadabb népekben is él, alapja az istenfélelemnek.

Legyen szabad e fejezet utolsó részében szólnom a reményről. Érzelem ez is, melyre a képesség tehát velünk született. A jövődő eshetőségeit járja rendre, mint a félelem; leglényegesebb különbség köztük, hogy a félelem rossz jövőt, míg az igazi remény csak jót vár. A költők szavaival élve, amaz keserű, emez édes remény. Mindkettő a jövőbe néz; múltat s jelent néha alapul vesz, néha nem; hatása egyiknek jobbra leverő, a másiknak leginkább felemelő. Rokonság van köztük; mintha egyik a kör kezdő-, a másik ugyanannak végpontja lenne s valójában a kettő ugyanegy. Egységből származó ellentét; a lélek fájának egyetlen ágán rózsaszín és sötét virág fakadoz.

A kettő között levő atyafiságot feltűnőleg kimutatja azon tapasztalati tény, hogy a legvérmesebb reménykedők egyszersmind a legfélénkebbek. Az ellentétek itt egymást fölkeltek és fokozzák. A képzeletdús gyermek és ifjú, a nagy idealista, a jövőben menyországot látó férfi midőn legszebb reményeit éldeli, ugyanakkor a félelem és aggodalom legkínzóbb gyötrelmeit érzi; ő nagyon sokat, sokkal többet félt, mint a közönséges halandó: csoda-e, ha aztán a fok is azok aránya szerint lépdél magasabbra és magasabbra?

A félelem különböző rokonainak ezen elsorolása a fokozatot is mutatja, melyen az tulajdonképen létrejön. Az undor, irtózat, borzadás, rettegés, remegés, töle tartás, aggodás, megijjedás, rémülés nem valódi félelem egyik sem, hanem egy-egy rokon faja, vagy kezdete ennek; majd mindenik egyesül és jelen van a félelemben, melynek gyakorisága s egy bizonyos iránya a féltékenykedés, nemos iránya pedig az Istenfélelem.

Osztályozzuk végül a félelmet fokai szerint. Ide iktatom, mit Beck-Greguss erre nézve mond „A Tapasztalati Lélektan“ 47. lapján: „a leggyöngébb érzelmeket, melyekről még csak alig van tudatunk, mondjuk gerjedelmeknek... az elevebb érzelmi állapotokat pedig indulatoknak. Gerjedelem és indulat közt középet foglal el a hevület, fölhevülés.“ Az igen heves és tartós indulat: a szenvedély. Az érzelem foka nagy befolyással van annak hatására. Mérsékelt foku indulat serkenti a lélek összes munkásságát, különösen emeli az akaraterőt s jótékony befolyással van a testszervezet működésére... Mérsékelt indulat, melyben az összes lelki munkásság központosul s egyensúlyt nyer, minden szellemi erő szabad használhatása megvan, gongolkodás s a dolgok tárgyilagos becsének megismerése fölvilágosítólag s megigazítólag lép föl, az érzelem ily foka igazi alapja a dolgok közvetlen megbeicslésének, hozzánk való viszonyai felismerésének. A félelem tehát lehet káros, ha a lelki s testi élet egyensúlyát megzavarja, ha tetemesen fölszágáz és kimerít, magasba repít és lecsap, fölhevít és lehűt, melyekben az ellentétek csak senyvesztőbbé, rombolóbbá teszik a hatást: de lehet üdítő, jótékony hatású is, az imént mondottak szerint.

Az érzelmeket osztályozzák fajaik szerint is; de a mennyiben a fajt a lelki élet különemű körei adták meg, én ezekről a következő fejezetben szólok, a midőn okait ama különeműségek tekintetbe vételével fürkészem.

(Folytatása köv.)

A földrajz tananyagának beosztása.

Nem lesz fölösleges, ha a földrajzitanítás keretébe vágó ezutáni közleményeinket s főként a földrajzi tan-könyvek egybefoglaló bírálati ismertetését megelőzőleg, ezekhez mintegy alapul: a tananyag beosztását úgy nagyjában vázoljuk.

A földrajz kiválóan *tárgyi* ismertetésből áll — a legkisebb földrajzi fogalomtól, az állásponttól elkezdve fel a legnagyobbakig, egészen a világ fogalmáig; absztrakt benne inkább csakis a rendszer, a többi mind konkrét, a miket egytől-egyig érzékelni (szemmel látni, kézzel fogni) lehet. Számtan, mértan, nyelvtan: ezekben a tulajdonképeni tudomány egészen elvont, s ezek a tantárgyak a nevelés-oktatásban hatásukat legkivált a la ki képzőerejökkel mutatják ki, a mint mondani szokás: „az ést élesítik“, az embert okosabbá teszik; a földrajz ellenkezőleg: nem élesít, nem annyira okosabbá tesz, mint inkább és főként (tárgyi ismeretekben) gazdagít. Amazoknál lehet okoskodni, s megtanulásuk nem is egyéb okoskodásnál; a földrajznál azonban már egészen az emlékezet lép előtérbe, az okoskodásnak csakis az összehasonlító elemében jut helye, s a ki a földrajzot meg akarja tanulni, az csak úgy tanulhatja meg, hogy ha — betanulja.

A földrajz s mellette (pedig inkább benne) a természetrajz azon tantárgyak, a mik kiválóan az életet s ennek színterét, eszközeit és anyagát tárgyalják; éppen ezért *nincs is* tantárgy, a mely a mindennapi élet által annyira volna érdekelve mint ez a kettő. Ezt állítva, nem feledjük a számtannak az élethez való szoros viszonyát; de mint még igen sokan, azt tartjuk magunk is, hogy minden műveletben, tehát az életnek nagy műveletében is elsőbb kellék az anyag, a mit feldolgozunk, s csak azután az a la k, a h o g y feldolgozzuk.

Kivétel nélkül minden emberre nézve — mert bármennyire akarunk is idealisták lenni, azért csak materialisták maradunk — a leglényegesebb az a két kérdés: *hol és mivel* élünk? A terményrajz (s csakis ez) nyitja fel azon forrásokat, a mik az embernek ezerféle (állati, növényi és ásványi) életszükségleteit kielégítik; a földrajz pedig (s csakis ez) rámutat ezen helyekre, a hol azokat a forrásokat fellelhetni, s e források mellett megismerteti azt a helyet, a hol élünk. Kell-e ennél több bizonyíték ezen fontosságának igazolására?... Ez okon a földrajz ma már kiváló helyet foglal el a tantervben.

De hát mit és mennyit kell tanítani a földrajzból az elemi iskola növendékeinek? A földrajz a mindennapi élet tudománya, tehát teljesen és egészen realis tudomány lévén, a felelet nem lehet más: a z t és annyit, a mit és a mennyit a mindennapi élet megkíván.

A mindennapi élet pedig (a már-már frázissá kopottat „általános miveltségen“ kívül) azt kívánja meg, hogy ki-ki a Földnek azon pontján s kis körében hol él, (foglalkozásának s életkörülményeinek megfelelően) tudja magát tájékozni; igen de, éppen a foglalkozások s élet körülmények sokfélesége miatt, n e m minden embertől kívánja ezt a tájékozást egyenlő mértékben: némelyek beérik, ha csak tiz-falu határáig terjed is életünknek színtere, — mig má-

sok ipari s kereskedelmi érdekeik által már jóval nagyobb területekre terjeszkednek ki, — s vannak, a kiktől az élet a földrajzi viszonyoknak egyhelyt részlete-sebb máshelytt már vázlatosabb, itt vagy amott megint behatóbb ismerését tételezi fel. De a népiskola, lévén (a mint mondani szokás) általános iskola, nem taníthat a földrajzból egyik embernek ennyit, a másiknak kevesebbet vagy többet, — hanem tanít mindenkinek annyit, a mennyit minden embernek *legalább is* tudnia és ismernie kell. Minden embernek ismernie kell pedig első és legelső sorban azt a helyet, azt a vidéket, a melyben született és él, s azt az országot, a melyhez hazafiúi és polgári kötelességei fűzik.

Tehát a népiskolának tanítania kell a szülőföldet s környékét s aztán az országot; hogy azonban mindenki tájékozhasssa magát ne csak benn a hazában, hanem nagyjában azonkívül, a hazával határos országokban, a földrészekben s az egész Földön is: a népiskolának még tanítania kell ezekről is, de természetesen csak abban a terjedelemben, a mennyit a népek egymáshoz való (politikai s nemzetgazdasági) viszonyainak s a nagyobb érdekű eseményeknek megértése mindenkitől *legalább is* megkíván. — A természettani földrajz köréből a Föld anyag- és alakbeli jelentősebb s az embert közelebből érdeklő változásainak s az időjárásnak, — a csillagászati földrajzból pedig a nap- és évszakoknak s naprendszerünknek megértetése szabja ki a tananyagot.

Ime tehát: a földrajz tananyagát, mint tisztán reális tárgyat, maga az élet jelöli ki. Ennyit ír elő a miniszt. tanterv is.

De a földrajznak a mindennapi élethez való viszonya az anyag mennyiségén kívül még a tananyagának egyedül helyes beosztását is meghatározza. — Általános paedagogia-didaktikai elv, hogy: ismertről az ismeretlenre, közelebből a távolabbira, a lényegesről a kevésbé lényegesre! S a földrajznál maguk az életki-vánalmak is ezen elveknek megfelelően osztják sorrendbe a tananyagot; mert a mindenkire leginkább ismeretessé teendő szülőhely egyszersmind a legközelebbi is, a legismertebb is, a mi után a szomszéd megyék, az ország; a földrészek s végül a Föld, mint már kevésbé lényegesek, hovatovább mind távolabbiak, ismeretlenebbek, a miket a növendék csak akkor tanul s tanulhat ha a rá nézve sokkal lényegesebb szülőföldet már jól ismeri. Tehát a földrajz tanmenetében (megfelelően mind az élet, mind a paedagogia-didaktika igényeinek) először a szülőföld kisebb gyűrűje, majd a szomszédme-gyék nagyobb, azután az ország, a szomszéd országok, földrészek mind nagyobb és nagyobb gyűrűi következ-nek, s valamint a növényben lévő fa keresztmetszetével gyűrűi közül a belsők át-meg átszolgáltattják az életnedvet a külsőknek, úgy hogy a külsők a belsők nélkül létre sem jöhetnének: éppen így a földrajz tanmenetében is az előző gyűrűk mintegy alapul szolgál-nak a következőkhöz, úgy hogy a következőket az

előbbieket nélkül meg sem tanulhatni. — Tehát a földtanmenete következetesen *gyűrűzetes koncentrikus*.

Kivéve a csillagászati elemet, a földrajz eddigi tanításában alkalmazva is van a koncentrikus tanmenet; — holott a csillagászati elemet is lehet, (és kell is) gyűrűkre osztani; erről azonban egy későbbi cikkben szólnunk.

«A családi élet ismertetéséről rámegegy a helység lakóiból álló családokra s ezekről a társadalmi és polgári életnek ismertetésére. Ezekről a helység (falu város) környéke s határa szemléltetésére fordítván a gyermekek figyelmét, kifejti, megismerteti velők a földrajz előfogalmait. A légkörre, a napra, a holdra és csillagokra figyelmeztetéséből rámegegy az időnek és annak felosztásának ismertetésére.» — A beszéd ért. gyakorlatok (I. és II. osztály) körében a földrajzi oktatás kezdő fokát így kívánja a jelenleg érvényben levő (második, 1877.) miniszt. tanterv. A III. osztályra pedig, a hol a földrajz már önállóan jelenik meg, ezeket írja elő: „A lakóhely rajzáról rávezettetnek a földabrosz ismerésére, különösen lakóhelye vidékén megtanítja a tanító a földabroszon a síkok, dombok, hegyek, völgyek, folyók, tavak, stb. rajzait, s ezeken a lakóhely környékének a képét. A lakóhelynek s ennek legközelebbi környékének természeti képét megeleveníti a tanító az azon szemléltethető falvakkal, városokkal, lakóik saját-ságaival, a vidéken előjövő nevezetesebb állatokkal, növényekkel, feltűnőbb föld vagy kőzetnek ismertetésével“; s ezeket a megye földrajza egészíti ki. Az első miniszt. tanterv, a mely 1877-ig volt érvényben, nem elégedett meg a III. osztályban ennyi anyaggal, hanem Magyarországnak lehetőleg tájékoztató, a hazánkkal határos országoknak, ezek szomszédainak s Európának általánosan áttekiutó, s a Föld öt részének s tengereinek lehető legnagyobb körvonalokban való földrajzát is a III. osztály tananyaga közé sorozta, kívánván hogy „a gyermeknek a földrajztanítás ezen első fokán is már — általános ugyan, de egész képzete legyen a Földről“, a IV. oszt. számára ugyanezen tananyagot szabta ki, csak hogy részletesebb s behatóbb kiterjedésben; az V. oszt. már csak természettani s csillagászati földrajzot tanult, — a VI.-nak a földrajz nem volt tárgya. A második miniszt. tanterv szétszította a III. osztály túlságosan bő anyagát s Magyarországnak tájékoztató, s Európának s a Föld többi részeinek ált. áttekintő ismertetését a IV. osztályba tette át; a V.-nek ugyanezt részletesebb s behatóbb feldolgozásban; a VI.-nak a természettani s csillagászati földrajzot adta.

Ime; a földrajz tananyagának beosztása. — Eltekintve, hogy a természettani s csillagászati elem a földrajz többi részeitől úgyszólván elkülönítve osztatott be a VI. osztály tananyagául, a miniszt. tantervnek, a másodiknak, tanmenetével s tananyag-kimérésével s beosztásával egészen meglehetünk elégedve, mert az épp oly gyakorlati, mint didaktikus.

Boga Károly.

T Á R C S A

Széchenyi István az 1825-ki országgyűlésen.

(Folytatás.)

Ime, ily sok oldalunak kell látnunk Széchenyi képességeit, midőn 1825-ben az országgyűlésen megjelent erős elhatározottsággal és készütséggel; s nem csak bizonyos elhirtelenkedő önfeledéssel kezdett a munkához, miben aztán több volna a hiúság, mint a nemesség, több a fitoktatás mint az érdem.

Ma már azonban Széchenyi fellepte s annak előzményei is majdnem teljesen világosan állanak szemünk előtt. E részletek megfosztják e fellépést sok regényes és sarcasticus részlettől, sok fűszerező különöztségtől és csattanóságtól; sok olyantól a mi drámaszerű, vagy mondhatnám szinpadias. Az egész komolyság, nyugodtság és pazarsága mellett is a megfontoló számítás eredményének tűnik fel, melyből nem hiányzik a lélekemelő, a nemesség és hazafias becsvágy, hogy igenis adjunk, áldozzunk: de csak nagy dologra.

Röviden előadva, a dolog így történt:

Széchenyi az 1825. szept. 13-án tartott első kerületi gyűléstől mindeniken jelen volt s a karok és rendek gyűléseit fontosabbnak tartja a főrendiház gyűléseinél, E gyűlésekről és eredményekről rövid, de csattanós, olykor satirikus jegyzeteket vezet. Megjegyzi a feltűnő tárgyakat, alakokat és beszédeket, figyel és tanul.

Különösen feltűnik neki a nemesség elfogultsága a paraszt osztályljal szemben. „Ha ez ember erre a pontra viszi a beszédet, olyan nézetekkel, olyan egyoldalúsággal találkozok, hogy a tunguzok és baskirek országában képzeli magát.“ E pontról kiválóan élesen nyilatkozik.

Különösen élénk érdekléssel hallgatja a beszédeket, melyek a magyar nemzetiség veszélyéről tárgyalják. Gyakran találjuk ama megjegyzést ismételten, hogy az árulók nagy kitüntetésben részesültek. Desewffy József (Szabolcs követe) s Perényi (Bereg m. alisp. és köv.) beszédeit különösen megjegyzi e tárgyban: „Hogy nemzetiségünk, melyben egy népek igazi ereje van, a mi atyáinkkal sirba szállott s hogy azt kellene újból föltámasztanunk.“ stb. (B. Sz. XXIII 293.)

Másfelől pedig szomorkodva kiált fel: „Egy idő óta az, a ki sohasem volt az országon kívül, hogy életében valami összehasonlítást tehetett volna, a ki teli van előítéletekkel, az a legnagyobb népszerűségnek örvend. Én pedig magam állok! Mit használtak kóborlásaim, szerzett tapasztalásaim!“ (U. ott. 293—294).

Midőn a deputatio a sérelmeken dolgozik, ezt jegyzi fel (szept. 28). „Nem látok egy gyakorlati embert köztök. Szép szónok van akárhány. Költők a mesék országából.“ (U. ott).

Okt. 8-ikán befejeztetik a felirati vita a kerületi üléseken. Széchenyi ezt jegyzi meg: „Mindebben, a mit láttam és hallottam, azt találom, hogy kevés gyakorlati ész van. A rendek messze vannak a lövéstől. Azért szeretnek egymással mintegy vetélkedni, ki tud valami erősebbet, hatásosabbat mondani. Az ifjuság csak azokat tartja jó hazafiaknak, kik a császár ellen beszélnek. A mérséklet e szerint elvesztett fáradság.“

„Vajon fogok-e szólni?“ (U. ott. 300).

Igy következett el kerületi, meg országos ülésekkel vegyest az időben, 1825. november eleje. A sérelmi felirat okt. 22-én szerencsésen felterjesztetett. A rendek várták a választ, mely majd nov. 9-én érkezik meg. A 1825-iki országgyűlés a sérelmeket előlegesekre és másodrendűekre osztotta. A sérelmi felirat csak az előlegeseket foglalta magában. Ezek közt a nemzeti nyelv és nevelés ügye nem volt meg s így ezekről a feliratban egy szó sem foglaltatik. Így történt az, hogy ezt a két kérdést a kerületi ülés azon idő alatt tárgyalta, mikor a felirat már felküldetett; de a válasz még nem jött le s épen nov. 2-án vette ezeket napirendre. A tanácskozás rendjét, menetét s a történet eseményeket, miután sem országgyűlési napló, sem a kerületi gyűlésekről jegyzőkönyv nem vezetett, csak magán feljegyzésekből lehet tudni meglehetősen biztosan.

Azonban a régibb s újabb ismert adatok színezésében lényeges különbség van, mint alább kifejtem s ez Kemény Zsigmondot is tévedésbe vitte, ki különösen Döbrentaire támaszkodva, hamis következtést von belőle.

A dolog t. i. így történt, a mint elmondom.

A kerületi gyűlések Pozsonyvármegye megyeházának nagyobb termében tartattak, nagy zöld asztalok mellett ültek a követek s pedig nem kerületenként, hanem vegyosen.

Elnökök voltak kerületenként egy-egy felváltva s viszont négy jegyző, minden kerületből egy. A kérdések közül, mik ez üléseken előkerültek, a 2-ik volt a nevelés és 3-ik az anyanyelv ügye, illetőleg az ezekről már régebb hozott törvények czélba vétele s épen ezek voltak kitűzve nov. 2-ára és 3-ikára.

Mintthogy rendkívül érdeklők voltak a tárgyak, a terem mint rendszeren az izgatottabb gyűléseknél, ma is telve volt a legkülönbszerű hallgatósággal, kik állva, szorosban az asztalokig tölték meg a tért. Köztök volt mindkét napon Széchenyi is, ki csak pár nappal előbb érkezett meg Bécsből, hová időközben ment fel, hogy a kereskedelmi clubba fölvétesse magát.

Nov. 2-ikán a nevelésügy volt a főtárgy, melyben két principium vitattatott: 1-ször, hogy milyen legyen az iskolák szervezete, mert a fiuk deák s a leányok német nyelven tanulnak; 2-szor a tanulási szabadság, t. i. a kormány ne akadályozza a külföldre menetelt s hogy ne tiltassék meg a protestans nevelők fogadása kath. fiuk mellé.

A szónokok azonban rendet nem tartva, szokás szerint hol egyikhez, hol másikhoz szóltak hozzá. Sőt Kolosváry Miklós, győri követ még a tudóstársaságot is ide elegyítette, midőn így szólt: „Másvitt a nemzeteknek tudóstársaságaik vannak; nálunk ez az igyekezet nem nyerhet előmenetelt.“ Így a tárgyalás természetesen az oktatásügyről a nemzetiség és nyelv ügyére is átment s így általában osabb, kiterjedtebb természetű lön s a következő nap tárgyát is érintette. A nemzeti nyelv sürgetése minden lépten-nyomon előfordult. Perényi Zs. Bereg követe, egyike a legjobb szónokoknak, az alsóbb fokon kizáróan a magyarnyelvű tanítást sürgeti; br. Sztójka Incze, Máramaros követe a nyelvet úgy emelte ki, mint a legfőbb erőt a nemzetiségek államalkotó munkájában. Hivatkozik a magyar nyelv 8 százados életben maradására, holott a kormány soha sem pártfogolta. Kikél a deák-nyelv ellen.

Ugyancsak felszólt Nagy Pál, sepronyi követ, a „rettenetes“ — mint Szoboszlai Pap István, e gyűlések legrészletesebben író tanuja mondja.

Felszólat másodszer is s ő a nyelv- és nevelésügynek nem csak sérelmi oldalát tekinti, hanem összeköttetésbe hozza a magyar nyelvnek az oktatása, a közkormányzathoz és törvényhozásba való behozatalával? (Szász Károly. 81).

A vita általánosságban hát 3 idea körül forgott, kivált: a nevelés, a nyelv és a nemzetiség körül együttesen s így megpendült a magyar Tudós-Társaság ideája is, melyet a gyűlés végén Máriássy gömői követ és elnök, újra felemlít s kifejezi ebbeli óhaját azon befejező beszédében, melyben összegezi mintegy az eredményeket.

„A legfőbb — és rögtöni — haszna pedig e mindent és most elmondani kívánó áradatnak az volt, hogy a figyelem fölserkent, feléje fordult, s a tudnivalóság másnap, november 3-ikán, igen nagy közönséget, jóval nagyobb, mint a milyen előtt folyt a tegnapi vita, vonzott a gyűlésterembe, hogy a nagy érdekű lett tanácskozási továbbfolyásának látó és halló tanui lehessenek.“ (Szász K. 83.)

„Az ülés délelőtt tartatott. A követek elfoglalták szokott helyeiket az asztaloknál. Az elnöklést ma is Máriássy (Gömörm.) és, Szegedy (Zalam.); a jegyzői tollat Plaththy (Barsm.) vitték. Nagy Pál a baloldali egyik zöld-asztalnak balfelől felső vége felé ült, közvetlenül mellette balfelől Vay Ábrahám, Borsod. s szemben velök ugyanazon asztalnál gr. Andrassy György Tornavm. követei. A nagyszámu hallgatóság, tömegekbe csoportosulva, az asztalok és a falak közötti üres helyeket foglalta el. Azon asztal baloldalának, mely mellett Nagy Pál, Vay és Andrassy György ültek, felső szegletétől két lépésnyire állott, gróf Széchenyi István, mellén katonai érdemjeleivel, vele egy vagy közel egykoru barátai, s főrendű társai: gróf Károlyi György, báró Wesselényi Miklós és gróf Eszterházy Mihály társaságában.“ (U ott. 83.)

Felemlitek itt két körülményt. Egyik az, hogy Széchenyi valahányszor valamit ünnepélyesen akart végezni, díszruhába öltözött ezután is. E szokása egy katonai jelenetből eredt Blücherrel, mint ő maga elbeszéli s még a lipcei csatában történt. A másik az, a mit Döbrentei ír róla, hogy azon szándékkal jelent az 1825. országgyűlésen, hogy „a közjóra áldozni fog.“

Végre lehetetlen elnyomnom amaz észrevételt, hogy Széchenyi már legalább is az előtte való napon az Akadémiát kiszemelte olyanul, mely méltó tárgy, hogy érte tegyen, s csak alkalmat várt s remélt e napon (nov. 3-án), hogy ajánlatával eléállhasson. Ez az egész csak sejtélem, de valószínű sejtélem.

A beszédek megindultak a tegnapi nyomon s felszólalás felszólalást követett. Már az első felszólaló, Takács Gáspár három törvényt kívánna, melyek 3-dika azt mondaná ki, hogy „a nyelv mivélésére egy Magyar Nyelv-mivélő Társaság állittassék fel.“

Érdekes, hogy e beszéd után a pozsonyi kath. iskola igazgatója a hallgatóság soraiból közbe szólt, hogy nálók a magyar nyelv tanítása annyira divatjában van, hogy négy esztendő alatt a tanult német is oly magyarrá lesz, hogy „a kecskeméti bíróval is kiállhat“ magyarul beszélni.

Felszólal újra Nagy Pál s azon akadályokat hozza fel, melyek a magyar nyelv terjedésének útjában állanak. Beszéde inkább ostromozás és gúnyolás volt, indítványt nem tett benne, hanem avval végezte beszédét, hogy ezen akadályok elhárítása s a nyelv terjesztésére és azután mivélésére szolgáló eszközök feltalálása a deputationalis munkához tartozik. (Szász. 87.)

Beszétek újra többen; de mind hevesen a nemzetiség és nyelv mellett. Általános volt az óhaj, hogy a magyar nyelv tétessék a közigazgatás és törvényhozás nyelvévé. Eperjes és Lőcse magyarul nem tudó követei latin nyelven fejezték ki nemzeti érzéseiket és Sopron város követe Wagner Ferencz, ki addig latinul beszélt, magyar nyelven szólalt fel. Vay Ábrahám pedig kifejezte, hogy küldöinek kedvesebb törvényt nem vihetne haza, mint azt, mely a nemzeti nevelést s a nyelv terjesztését sürgetné; a mi mint látja, közös érzés s törvénybe iktatásukat óhajtáná.

Most újra Nagy Pál szólalt fel, másodszer. Nagy Pál bizonyára nem felette ismert alak ma már s így nem tartom feleslegesnek előadás módjáról elmondani azt a pár szót, mit róla Szoboszlai hagyott fenn: Nagy Pál „a rettenetes, valóságos flugellum. Már ez szelidíthetetlen vadállat. Esze, talentoma valóságos monstrum. Nyelve sebesebb a szélnél. Indulata hajthatatlan. Ez nem ismer kimélést. Tör, szaggat, ront. És ha akármennyit beszélnek is valamely dologról: de ő azt annyira ujja tudja teremteni s olyan oldalról s úgy tudja előadni, hogy azt bámulni kell. Megvallják azt, hogy ő bár annyira exorbitál is, megbecsülhetetlen ember; mert sok dolgot senki sem hozna elő, ha ő nem volna. Összabeszél ugyan ő sokszor tüzet-vizet, úgy, hogy gereblyével se lehetne összehozni; de azért mind interessans az és mindöggannyi vasvilla. Azonban a rettenetes sebesség nem enged időt a megítélésre. (Szász K. 77.)

E második felszólalásában röviden érinti, hogy a magyar nyelvről vannak törvényeink s az 1791-ki diéta határidőt is tűzött ki a tisztviselők magyarul tanulására, királyunk magyarul taníttatta fiait; ha főuraink e példát nem követik, bennök a hiba; övék a földbirtok, a pénz s a magyar föld jövedelméből ne telnék a magyar irodalom elősegítésére is? Áldozzanak a magyar akadémiára, mely ösztönözön s fejlesszen írókat, adjon ki szükségét pótló tudományos munkákat, mutasson utat a forgalomnak indult új magyar szók használatára, a francia nyelvet is így tette akadémiája hajlékonytá, a franczai nyelvet is így tette akadémiája hajlékonytá, a franczai nyelvet is így tette akadémiája hajlékonytá, a franczai nyelvet is így tette akadémiája hajlékonytá. A nyelvben is úgy fejez ki minden gondolatot, a legutolsó vonásig, a szó; ha a hivatali élet fogalmainak is mindenben megfelelő idomul: meggyőződve látandják majd nem-barátai is, hogy a latint veszteség nélkül lehet vele fölvaltani.

„Hogy tehát a magyar nyelv, áldozatává ne legyen, sőt sikeresen ellentállhasson a németesítő törekvéseknek s a deák nyelv uralmának: arra legjobb eszköz, hogy a nyelv mivélésére s annak becsérté elleni védelmére egy Magyar Tudós Társaság állittassék fel. De ez csak önműnkő, adakozásokból állhat fel; itt járjanak elől főrangú, gazdag uraink, nemes áldozatokkal; mert, mint az egykori hadvezér szerint a háborura, erre is csak három dolog kell, u. m. először is pénz, másodszer is pénz és harmadszer is pénz.“ (Szász K. 92.)

Dr. Ferenczi Zoltán.

IRODALOM.

Természettudomány

(Tekintettel az ipar és gazdálatszatra. Népiszkolák számára írta: Szécskai István. Budapest 1883. Ára 15 kr.)

Az egész mű bevezetéssel együtt 46 oldalra terjed. E 46 oldal az állatnövénnyel és ásványtan elemeivel óhajtja megismertetni a tanulót. Csak hogy ezt megtehetné a szerző és minden elemi iskolai tankönyv írója a nélkül, hogy a mű élére u. n. bevezetést írjon.

Ennek haszontalanságáról már többen szoltak és pedig indokolva ennél fogva nem vesztegetem reá hosszabban a szót. Csupán annyit kell okvetlenül megemlítenem, hogy itt akarja szerző tájékoztatni a gyermeket arról, hogy mit kell értenie szerves és szervetlen test — s mit állat — növény és ásvány alatt? De mit ér az ilyen magyaráztatás? E tájékoztatást a tanítás folyamában kell megadni; s végül midőn bevégezték az elemi iskolában szereshető ismeretet az állat-növény- és ásványtanból: akkor kell összefoglalni a tanultakat, s az összefoglalásban kell elmondani azt, a miről szerzőnk a bevezetésben bőleselkedik.

Különbben ez a fő s szerintem igen nagy hibája e könyvnek, hogy nem képzeli magát bele egy tanulni kezdő gyermek kis-mondhatnám korlátolt ismeret- és gondolatkörébe.

Neki megy az általános jellegzéseknek s pd. az állattan élén-mielőtt csak egyetlen kis állatocskát megismertett volna, már meghatározza, hogy miféle lények az állatok s hány csoportra oszlik az állatország. Így megy ez aztán csaknem az egész munkán végig. Csaknem mindenütt deduktív módszert használ. Kivételt csupán a csontváznélküli állatoknál tesz. E fejezetben előre bocsátja az individuumok ismertetését s aztán adja az általános jellegzést. Az állatországunk említett osztályozása után beszél át a csontváz állatokról, ezt követi az emlősök meghatározása. Így tér át a mamokra.

Szerencsétlen gondolat, olyan állatokat ismertetni legelőbb, a melyeket a legjobb esetben is csak képen mutathat be az elemi iskolatanítója. S még szerencsétlenebb gondolat az — hogy talán utánaoznunk akarván Krisch könyvét, ő is az első állatnál akarja ismertetni az állati test szerveit. Ez magában véve helyes dolog volna. Csak-hogy Krisch az állati szerveket egy teljesen ismert állatnak — a kutyának testén mutatja be; míg Szeceksai ur — lehet azt gondolván, hogy most a gőz és villany korában könnyen átrándulhatunk Borneo szigetére — az Orángutánra veté szemét, s azt tartja a legalkalmasabbnak arra, hogy aránylag részletesen bemutassa az állati test szerveit.

De mielőtt a tisztelt Oráng-utánra térne, előre bocsátja a majmok általános ismertetését ilyenformán: „A majmok négykezü emlős állatok, a melyek metsző — szem és zápfogakkal bírnak“ stb. Száraz biz ez; s a mellet hibás is. Mert igaz ugyan, hogy a majmok lábaitak ép oly ügyesen használhatják, mint kezeiket, de tudjuk, hogy ezt a gyakorlat credményezi. Vannak emberek is, a kik lábaitak ugy használhatják, mint kezeiket. A láb és kéz közt levő azon különbségnél fogva, hogy a kéz fogásra alkalmas aláb pedig nem — vagy csak kivételesen, miként a majmoknál s némely embernél —: nevezte Blumenbach és utána Cuvier a majmokat négykezüeknek. De mivel a majmoknak sincsen négy olyan végtag-jok mint az ember keze, hanem csak kettő, mert hátsó végtagjaik megegyeznek az ember hátsó végtagjaival, megvan bennök a lábat jellemző bokacsont és sarokont: ennél fogva a négykezü elnevezés helytelen s csak majmokra alkalmazhatjuk őket. E megjegyzésem nem akar szórászhasogatás lenni, de iskolai tankönyvben nagyon pontosan ki kell kerülni mindazon kifejezéseket, a melyek tévútra vezetik a gyermek felfogását.

De vannak a szervek ismertetésénél is lényeges hibák. Pd. a hatodik oldalon ezt olvasom: „Az állatok bőrükkel, a majom kezével is képes megítélni, vajjon hideg, meleg, érdes vagy sima-e egy test. Ebből tehát az következők: 1.) a majmok nem állatok; 2.) kezükön nem a bőr van ellátva tapintásra alkalmas idegekkel.

Végül magyartalan is a mondat, mert a magyar ember nem mondja: „sin a-e egy test.“

Nemsokára így szól: a szem, fül, orr, nyelv bőr és kéz együttesen érzék-szervek. Tehát a kéz a hatodik érzék-szervünk.

S mit mondjak az állattan többi részéről? A mint már említém a csontváz állatok ismertetésénél az általános jellegzést bocsátja mindenütt előre. De ezen általános ismertetés is helyenként hiányos vagy hibás. Pd. a ragadozóknál ez érdekes rendről csak annyit mond mint általános jellegzést: „A ragadozók az emberre és háziállatokra egyaránt veszedelmesek.“ Miféle jellegzés az ilyen? Vagy „az uszólabu állatok is ragadozók.“ Igaz, hogy vannak közöttök, a melyek több tekintetben hasonlítanak a ragadozó állatokhoz; de azért a tankönyvívőnek, kinek érletlen gyermekekkel van dolga nem szabad csak úgy odavetni, hogy azok is ragadozók.

Az elefántot és a disznót egy csoportba foglalja, e cím alatt: „vastagbőrű állatok.“ Holott kétkülönböző családba tartoznak; az elefánt az orrmányosok — a disznó a sertések családjába.

Jobbnak találtam e tekintetben a madarak hullók, kételetűek, halak és csontváznélküli állatok tárgyalását. —

A mi az egyes állatok jellegzését illeti: röviden, de a nagyobb rész elég jól van jellegzve. Azonban egy-egy hiba van itt is. Pd. a denevérnél így szól: „Apró szemei vannak, ezekre nincsen szüksége, minthogy tápláléka után este röpködik.“ De hiszen, ha nem volna szüksége azokra az apró szemekre, nem fejlődtek volna azok akkora sem. Minden állatnak szüksége van arra a szemre, a melylyel a természet őt megajándékozta — A tuskés disznóról így szól: „tuskés bőrt magára huzhatja.“ — E szerint le is vetheti.

A II-ik rész a növénytan, melyben szintén az általános jellegzést bocsátja előre. Előbb elmondja, hogy miféle testek a növények azután jellegzi általánosan a fákat, majd a gyümölcsfákat s így tér rá az almafára, melyet, mint legelső növényt lehetőleg részletesen ismertet. E tanmenet természetesen nagyon helytelen, s mint legelőször tárgyalandó növényt, nem az almafát kellett volna felvenni, hanem valamely mezei vagy erdei, akár kerti virágot, melyet gyökereitől, mindenestől a gyermek kezébe lehet adni, s melynek alkotása is egyszerűbb s ennél fogva alkalmasabb a legelső tanításra, mint az almafa. Mit adhat ennek tanításánál a tanító a gyermek kezébe? Egy párhajtást virágokkal és levelekkel? Aztán beszéljen mégis gyökérről és szárról? De különben is, ez a legelső növény, melyet e tankönyv alapján a tanító bemutatthat; s ime: a gyermek még semmit sem hallott az egyszerű virág pártáról sem, és tanulja meg, hogy mi a virágzat? Ez a legtáptatlanabb eljárás volna.

De nem szoltam még a rendszerrel, mely szerint a tárgyalat növényeket csoportosítja; ime: Gyümölcsfák. Konyha-növények. Kereskedelmi és gazdasági növények. Takarmánynövények. Erdei és mezei virágok. Gyógy és mérgező növények. Külföldi növények. Gombák. — Az állatok ismertetésénél a szokásos tudományos rendszeren alapuló csoportosítást követte itt eltért attól. Nem tartom e csoportosítást egészen helytelennek, sőt vannak, a kik elemi iskolák részére csakis ezt tartják jónak; azonban én soha sem követném ezt a rendszert, hanem a természetadta rendszert. Először, mert természetesen, másodsor nagy könnyebbségére fog szolgálni a tanulóknak, ha majd magasabb tanintézetbe kerül s e rendszerrel már némi ismeretséget kötött. Aztán ilyen csoportosítás mellett is megtanulhatják, hogy melyik növény szolgál ipari, gazdasági v. kereskedelmi célra.

A felölt növényfajok száma igen nagy. Több mint 50 fajt ismert v. említ legelőbb. Igaz, hogy az ismertetések rövidiek (De éppen a száraz rövidség nehezíti meg a tanulást, ha igen sok a megtanulandó). Azonban egy kezdő kis botanikus agyának 50 növény nevét és esetleg jellegét használni stb. megtanulni és megtartani, igen kemény munka volna.

A növények leírása noha, a mint mondám rövid, de értelmes s kellő szemléltetés, magyarázat és a főleg legkibonygása után nem is lesz nehéz annak megtanulása. A szemléltetés és magyarázat, annál is inkább szükséges, mert a szerző egy-egy olyan fogalmat is dob könyvébe, amelynek kellő magyarázatát nem adja. Pld. „barka.“ „váltakozó levél“; „pillangos virág.“

Egy-két helyt tévútra is vezetheti a gyermeket. Beszél pd. a fenyőről, anélkül, hogy a fajt megjelölés s említ aztán jellegét is, a mely nem illik minden fenyőfajra. Pd. „a levelek télen sem hullanak le.“ Holott a vörös fenyő elhullatja leveleit a hüvelycesek virágát hol „esónakos“-nak, hol pillangosnak nevezi, jobb lett volna mindig az utóbbit használnia.

A harmadik rész természetesen az ásványokkal foglalkozik s igen helyesen teszi, hogy a legismertebb ásvánnyal: a kősóval nyitja meg a sort. Tehát ismertetni előbb a sókat s azután a következők rendben tárgyalja a felölt anyagot: Kővek és földes ásványok. Drága kővek. Fémek. Érzékek. Éghető ásványok. Leírásai ellen nincsen más kifogásom, csak hogy egy kissé szárazak. No de mentességére szolgál az: mikép hasonló betegségben szenved a legtöbb ásványtan. Ez a fő oka annak, hogy oly kevés, nagyon kevés gyermek tudja megkedvelni azt a tárgyat. De van ott az ásványtan végén egy kis fejezet e czímmel: „A bányászatról“ Említ ebben a szerző olyan dolgokat, a melyekről a legtöbb gyermeknek fogalma nem lehet; különösen, ha nem lakik v. lakott valamely bányaterületén. Említ „telepeket“, „ereket“, „tárnákat“ anélkül, hogy magyarázatát adná e kifejezéseknek; s így e czík teljesen elmaradhatott volna; mert elolvasása után ép annyit tud a gyermek a bányászatról, mint a mennyit annak elolvasása előtt tudott. A mi nyelvezetét illeti: noha nem egészen kifogástalan; mégis így irányra, mint az elnevezésekre nézve sokkal helyesebb, mint a nagyon elterjedt (noha nem elemi iskolákban) Pokorny-Dekány féle természetrajz a mely hemzseg a rossz elnevezésektől és magyartalanságoktól. Igaz, hogy nyelöcső helyett ez is nyelcső őt, szárny helyett a rovaroknál „rö-pü“-t használ. A madarak ismertetésénél pedig így szól: „Az éneklő madarak légesövének alsó részében egy hangkészülékük van.“ A

esalán leírásánál ilyen modat található; ezt „azon merev hegyü szőröcskék okozza“ A só leírásánál: „Igen sok ásványt találhatjuk kristály alakban“

De ez mind semmi a bögöncz, pézsmány, nyakorjány, bötkösz, festöncz, héjincz, szököncz, forgöncz, fogincz, „szörbenes, selmőcz, furdancs göröncz és még számtalan ilyen elnevezésekkel szemben, a melyek a Pokorny-Dekány féle tankönyv minden lapján találhatók.

A szóban forgó elemi iskolai tankönyvben az állatok, valamint növények és ásványok nevei helyesek a szó és mondatkötés csekély kivétellel magyaros.

S jó tanító kezében, a ki ki tudja egészíteni a hiányokat; ki tudja hagyni a fölösleget; s a szerző által alkalmazott s az elemi tanításra nézve igen helytelen és céltalan deduktív módszer helyett induktív módszert alkalmaz; v. a mi sokkal egyszerűbb a szerző maga átdolgozná s kijavítaná az egész munkát: mondom ilyen föltételek mellett a bíraltam könyv a használható tankönyvek sorába számítatott; de csak is ilyen föltételek mellett.

B. L.

VEGYESEK.

— Kolozsvár népoktatásügyének fejlesztésére egy újabb lépés történt, a mennyiben tek. Várady Károly kir. tanfelügyelő úr indítványára, az alsófoku ipariskolától függetlenül, tisztán ismétlődő iskolai tanfolyam szervezésére a szükséges intézkedések megtételek. E célra a város folyó évi költségvetési előirányzatába már 600 frtot fel is vett.

— Városunk képviselő-testülete a folyó évi költségvetést a napokban tárgyalja. a tanügyi kiadásokra vonatkozólag, lapunk jövő számában rövid ismertetést közlünk.

— Dr. Szász Béla egyetemi tanár urnak az iskolai takarékpénztárakról irt kitünő dolgozata, melyet lapunkban közöltünk, különlenyomatban is megjelent. Egy füzet ára 5 kr. A tiszta jövedelem a tanító-egyesület segélyalapja javára fordittatik. Megrendelhető t. Benedek József tanító-egyesületi elnök úrnál, Kolozsvárt, hídeltvi új utca.

— Az „Eötvös-alap“ 1883-ban. A magyarországi tanítók Eötvös-alapjának f. január hó 26-án kelt pénztári kimutatása szerint 16,183 forint 63 kr. tőkésített vagyona van, beleszámítva a királyi felségének 1500 forintnyi alapítványát, a somogy megyei tanítóegylet 200 forintnyi tőkéjét és az 500 frtos Békey Imre alapítványt. E tőkésített összegeken kívül az alpanak rendes évi bevétele 3215 frt 16 krajczárra emelkedett. Az Eötvös-alap birtokában e szerint jelenleg 19,398 frt 79 krnyi összeg van. A királyi felségének alapítványán kívül az 1883. évben bétöltött alapítványok a következők: Örlei János ig. tanító alapítványa, melyet a VIII. kerületi f. tanítói kör gyűjtött: 1000 forint, — a Bárány Ignác képezdei ig. emlékére tanítványai által gyűjtött alapítvány 432 frt 50 kr., Komócsy József alapítványa 100 frt, mely a múlt évi 100 frtos alapítványhoz csatolatott, a budapesti (budai) tanító-egylet alapítványa 50 frt, Frey József nyug. f. tanító alapítványa 50 forint. Ezen kegyes alapítókön kívül a lefolyt évben a legnagyobb összegeket a következők küldötték az Eötvös-alap számára: 1) A közoktatási miniszter ur Ö nagyméltósága 1500 forintnyi államsegélyt utalványozott kiosztás végett s így 3000 forintnyi segélyben és ösztöndíjban részesülhettek az alaphoz az illetékes folyamodók a múlt pünkösdi gyűlés alkalmával. 2) Tóth József pestmegyei kir. tanfelügyelő gyűjtött közel kétszáz forintot. 3) Bánhegyi István békésmegyei tanfelügyelő gyűjtött 120 frtot. 4) Piller György szabadkai kép. tanár gyűjtött 55 frt 40 krt. 5) Groó Vilmos gömörmegei tanfelügyelő gyűjtött 85 frt 46 krt. 6) A gyomai fióktanítóegylet küldött műkedvelői előadásának jövedelmeként 110 frt 32 krt. 7) a háromszéki tantestület hangversenye után befolyt 40 frt. 8) Gáspár János kir. tanfelügyelő gyűjtött 26 frtot. 9) Barabás Sándor brassói tanító gyűjtött 26 frtot. 10) Nagy Károly

igazgató gyűjtött Kézdi-Vásárhelyen 30 frtot. Eddig mintegy 1600 tanító fizette le tagsági díját az 1883. évre. A gyűjtés még erélyesen folyik országszerte s majdnem bizonyosnak tekinthető, hogy a magyarországi tanítói kar Eötvös-alapja a legközelebbi kiosztás alkalmával 3000 forintnál többet nyújthat a tanítói özegeknek és árváknak segélyképen és a felső iskolákban járó tanítógymerekeknek ösztöndíjképen. Ez ideig 15,000 forintot osztott ki az Eötvös-alap.

— A magyar hírlapirodalom 1884-ben. A „Vasárnapi Ujság“ most megjelent számában közli idős Sinney József szokásos évi kimutatását a magyar hírlapirodalomról. Az elmúlt évben összesen száz hírlap és folyóirat keletkezett; megszűnt 54. Az első magyar hírlap 1780-ban jelent meg Pozsonyban („Magyar Hirmondó“ Pestnek pedig 1788-ban volt először magyar lapja. „Magyar Merkur“ 1830-ban összesen tíz magyar hírlap és folyóirat jelent meg 1847-ben 33; a következő mozgalmas két évben 86, de 1850 elején már csak 9 lap adatott ki magyarul; 1854-ben már husz magyar lap volt, 1861-ben 52, azután 1867-ben 80. 1868-ban már 140 s azóta egyre emelkedik 1873-ban már 201 volt, 1879-ben 324. 1882-ban 410, most pedig 482.

— Közoktatásügyünk a népfenség szempontjából és annak jövőberendezése, irta Varasdy Lajos Szegzárd. Megrendelhető Untermyller könyvkereskedésében ugyanott 80 krért. E hangzatos cz. füzetben merész tervet találunk közoktatásügyünk újjászervezésére. E terv a következő: Elemi iskoláink legyenek a törvénynek megfelelőleg 6 évi tanfolyamúak, a következő tantárgyakkal: vallás, irás, olvasás, beszéd s ért. gyakorlatok, számolás, anyanyelv, nem-magyar ajku iskolákban a magyar-nyelv is, természetrajz 3 országa. természettan földrajz, hazai történelem, ének s dal, testgyakorlat s mindezek a tantárgyak abban a mértékben és terjedelemben, mint eddig a gimn. reáliskola s polg. iskola 4 alsó osztályában előadták. Ez elemi iskola fölött álljon a polg. iskola három évi tanfolyammal; tantárgyai: vallás, magyar-irodalom, alkotmánytan, magyar köz-, magán-, váltójog, egyházjog m. közig. polg. törvénykezési és büntetőjog, népiesen s a pozitív törvények alapján, Nemzetgazdaságtan és statisztika, ének (vallásos és népdal, himnuszok, katonai toborzó. harci dalok) rajz, az építkezési telekkönyvi, polg. és katonai térképírásra való tekintetből, torna. Ezekre az iskolákra következnek: gymn., reálisk., gazdasági stb. intézetek négy, vagy a már használatban lévő középtanodai tanfolyamokkal.

— Az ezüst keresztnél tisztességesebb. Berlinben dr. Peters képviselő, gymn. tanár, a tanárok és tanítók anyagi és társadalmi helyzetének emelésére az által kíván hatni, hogy elagott tanítók- v. tanároknak iskolatanácsosi címet adjanak, mint a jogtanácsos, egészségügyi tanácsos stb. címek. A napokban egy képezdei igazgató ily címmel már fel is ruháztatott.

— A „Néptanítók Lapja“ szerkesztője, Gyertyánffy István a f. év elején töltte be szerkesztőségének 10-ik évét. Ezen évtized munkásságáról elmélkedik a derék szerkesztő és érdemes tanfőru lapja, f. évi 2. számában, elismeréssel emlékezve mindazokról, kik segítői és támaszai valának. Részünkről szerencsét kívánunk a t. szerkesztőnek eddigi eredményes hírlapírói és szerkesztői munkásságához óhajtván, hogy munkakedve és kitartása még legalább egy második évtizedig azon helyen tartsa meg őt hazai tanügyiromalmunknak, melyet oly méltóan tölt be ma is.

Tartalom. A család és nevelésügyi sajtó. Befejező közlemény. Czirják Albert. — A félelemről. Ujfaluassy. — A földrajz tananyagának beosztása. Boga Károly. — Tárca: Gróf Széchenyi István az 1825-iki országgyűlésen Dr. Ferenczi Zoltán. — Irodalom: Természetrajz a népiskolák számára. Irta: Szécskai István, ismereti B. L. — Vegyesek. — Melléklet Paedagogiai füzetek I. sz. Rousseau élete és neveléstana. Irta Rieger Imre, harmadik közlemény.